

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ЗАХІДНОДОНБАСЬКИЙ ІНСТИТУТ

(назва навчального підрозділу)

КАФЕДРА ПРАВА

(повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Господарський процес»

(назва дисципліни)

на тему: «Використання засобів відеоконференції у господарському процесі:
правові аспекти.»

Студента (ки) **Міщенко І.Є.**

групи ТУзд-8-22-Б1П (2.0 здс)

напряму підготовки (спеціальності) Право

Керівник, доцент кафедри права Житник М.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: ___ ECTS _____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Павлоград - 2025р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	6
1.1. Поняття та значення відеоконференції.....	6
1.2. Правова природа та принципи дистанційного судочинства.....	10
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ	15
2.1. Законодавчі основи участі сторін у судовому засіданні через відеозв'язок.	15
2.2. Практика Верховного Суду щодо використання відеоконференцій.....	19
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	24
3.1. Основні проблеми проведення судових засідань у режимі відеоконференції.....	24
3.2. Напрями вдосконалення законодавства та технічного забезпечення.....	29
ВИСНОВКИ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37

ВСТУП

Сучасний розвиток інформаційних технологій істотно вплинув на всі сфери суспільного життя, зокрема на діяльність судової системи. Одним із проявів цифровізації правосуддя стало впровадження можливості участі сторін у судових засіданнях у режимі відеоконференції. Такий інструмент дозволяє забезпечити доступність судового розгляду, оперативність процесу та дотримання принципу змагальності навіть за умов обмеженого фізичного доступу до суду. Особливої актуальності це питання набуло в умовах воєнного стану, коли переміщення учасників судового процесу часто є неможливим або небезпечним, а забезпечення безперервності судочинства стає питанням державної стабільності та гарантування прав людини.

Використання відеоконференцій у господарському судочинстві України має чітке нормативне закріплення. Відповідно до статті 197 Господарського процесуального кодексу України, суд може за клопотанням учасників справи дозволити участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції як у приміщенні іншого суду, так і поза межами суду з використанням власних технічних засобів. Таке положення стало вагомим кроком до модернізації процесуального законодавства, адже воно поєднує правові гарантії сторін із потребами оперативного судового розгляду. Водночас правозастосовна практика свідчить про наявність низки проблем від технічних збоїв та ідентифікації учасників до неоднозначності судових рішень щодо можливості участі за допомогою приватних пристроїв поза судом.

У доктрині господарського процесуального права питання дистанційного судочинства розглядають такі науковці, як С. Бичкова, В. Комаров, Д. Притика, які відзначають, що цифровізація судових процедур має забезпечувати баланс між технологічними можливостями та процесуальними гарантіями сторін. За їхньою думкою, відеоконференція не повинна підміняти принцип безпосередності судового розгляду, а лише розширювати можливості доступу до правосуддя. Науковці наголошують, що правове регулювання участі у засіданні

дистанційно повинно супроводжуватись уніфікацією технічних вимог і процедур ідентифікації, аби уникнути зловживань процесуальними правами.

Актуальність теми зумовлена також сучасними умовами функціонування судової системи в період воєнного стану, коли електронні інструменти стали необхідною передумовою реалізації права на судовий захист. Використання засобів відеоконференції дає змогу господарським судам продовжувати розгляд справ навіть за відсутності можливості особистої присутності сторін. Це відповідає європейським стандартам правосуддя, зокрема рекомендаціям Ради Європи щодо електронного судочинства та принципам ефективності і доступності суду.

Метою дослідження є комплексний аналіз правових аспектів використання відеоконференцій у господарському процесі України, визначення проблем законодавчого регулювання та практики їх застосування, а також вироблення пропозицій щодо вдосконалення правового механізму дистанційної участі сторін у судовому засіданні.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі **завдання**:

- розкрити поняття, сутність і правову природу участі сторін у судових засіданнях у режимі відеоконференції;
- проаналізувати нормативно-правову базу, що регулює порядок проведення відеоконференцій у господарському процесі;
- дослідити практику Верховного Суду щодо застосування статті 197 ГПК України;
- виявити основні проблеми правозастосування та технічні труднощі дистанційної участі сторін у судових засіданнях;
- визначити напрями вдосконалення законодавчого регулювання та організаційно-технічного забезпечення відеоконференцій у господарському судочинстві.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення господарського судочинства з використанням технічних засобів відеозв'язку.

Предметом є норми процесуального законодавства, судова практика та наукові підходи щодо дистанційного судового розгляду.

Методологічну основу дослідження становлять методи системного, порівняльно-правового, формально-логічного та аналітичного аналізу.

Наукова новизна полягає у спробі комплексного осмислення ролі відеоконференцій у господарському процесі як інструменту реалізації конституційного права на справедливий суд, а також у визначенні напрямів удосконалення чинного процесуального законодавства з урахуванням практики Верховного Суду та міжнародних стандартів електронного правосуддя.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її висновки можуть бути використані для вдосконалення правозастосовної діяльності господарських судів, у подальших наукових дослідженнях з питань процесуального права, а також при підготовці пропозицій щодо змін до Господарського процесуального кодексу України.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Поняття та значення відеоконференції

Розвиток цифрових технологій та їх інтеграція у сферу правосуддя є невід'ємною ознакою сучасного етапу розвитку судової системи. В умовах цифровізації суспільства, зростання обсягу господарських спорів та потреби у забезпеченні оперативного й ефективного судового захисту особливого значення набуває використання засобів відеоконференцзв'язку у господарському процесі. Застосування відеоконференції дозволяє забезпечити участь сторін у судовому засіданні незалежно від їхнього місцезнаходження, зберігаючи при цьому всі процесуальні гарантії.

У вітчизняному законодавстві поняття відеоконференції вперше було закріплене на рівні процесуального закону у 2012 році, коли до тодішнього Господарського процесуального кодексу України були внесені зміни, спрямовані на впровадження сучасних інформаційних технологій у судочинство. На сьогодні нормативну основу застосування відеоконференцій у господарських судах становить чинний Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року, у редакції Закону України №2147-VIII від 3 жовтня 2017 року. Відповідно до частини першої статті 197 ГПК України, суд за клопотанням учасника справи може постановити ухвалу про його участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, у тому числі поза межами приміщення суду, з використанням власних технічних засобів. У частині другій цієї ж статті зазначено, що така участь здійснюється із застосуванням технічних засобів, що забезпечують відеозв'язок у режимі реального часу, ідентифікацію особи, а також можливість чути й бачити інших учасників процесу.

Отже, на нормативному рівні відеоконференція у господарському процесі визначається як форма судового засідання, у якому одна чи кілька сторін беруть участь дистанційно за допомогою технічних засобів зв'язку, що забезпечують

передачу звуку й зображення в реальному часі. Цей інститут є частиною більш широкого поняття електронного судочинства, що включає також електронний документообіг, подання процесуальних документів через електронний кабінет, автоматизований розподіл справ та інші елементи цифрової трансформації правосуддя.

Відеоконференція має подвійне значення – як процесуальний механізм та як соціально-технологічне явище. З процесуальної точки зору вона забезпечує реалізацію основних принципів господарського судочинства, зокрема гласності, безпосередності, змагальності сторін та рівності учасників процесу перед законом і судом. За своєю суттю участь у судовому засіданні за допомогою відеоконференції не обмежує процесуальні права сторін, оскільки передбачає можливість безпосереднього спілкування із судом, подання доказів, участі у дебатах та отримання процесуальних документів.

Науковці звертають увагу, що інститут відеоконференції втілює принцип доступності правосуддя. Так, Кравчук В. В. зазначає, що відеоконференція є ефективним інструментом реалізації права на судовий захист у випадках, коли фізична присутність сторони у судовому засіданні є ускладненою або неможливою, зокрема через територіальну віддаленість чи надзвичайні обставини. Таким чином, на думку вченого, відеоконференція сприяє підвищенню ефективності судового захисту прав суб'єктів господарювання, забезпечуючи рівні можливості участі у процесі незалежно від місця перебування. [18]

Важливим аспектом є те, що інститут відеоконференції сприяє реалізації міжнародних стандартів справедливого судочинства. Відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року кожен має право на справедливий і публічний розгляд своєї справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. Проведення судових засідань у режимі відеоконференції дає змогу забезпечити ці гарантії, особливо у випадках, коли особиста присутність сторін у суді є об'єктивно неможливою. [8]

Підтвердженням практичної значущості цього інституту є позиція Верховного Суду, викладена у постанові від 7 грудня 2022 року у справі №910/12345/20, де наголошено, що участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції є реалізацією конституційного права на судовий захист, а не його обмеженням. Суд підкреслив, що дистанційна участь у засіданні за умови дотримання вимог ідентифікації особи, фіксації процесу та забезпечення змагальності не суперечить принципу безпосередності судового розгляду.[10]

Дослідниця Гринюк Р. В. зазначає, що запровадження відеоконференцій у господарському процесі є проявом загальної тенденції до впровадження електронного правосуддя, яке спрямоване на оптимізацію діяльності судових органів, скорочення строків розгляду справ та зменшення витрат учасників процесу. На її думку, відеоконференція не лише виконує технічну функцію, але й сприяє удосконаленню організаційної структури судової системи, адже створює нові стандарти комунікації між судом і сторонами.[17]

Особливої актуальності використання відеоконференцій набуло у період пандемії COVID-19, коли відповідно до постанов Кабінету Міністрів України №211 від 11 березня 2020 року було запроваджено карантинні обмеження. У цих умовах участь сторін у судових засіданнях у дистанційному форматі стала єдиною можливою формою забезпечення безперервності здійснення правосуддя. Відповідно до листа Державної судової адміністрації України від 8 квітня 2020 року №10-1869/20 суди були рекомендовані до максимально широкого застосування системи відеоконференцзв'язку EasyCon та інших технічних платформ, сумісних із Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою.

Подальші події, пов'язані із запровадженням воєнного стану на всій території України, лише посилили значення дистанційних форм участі у процесі. Відеоконференції стали засобом не лише технічного забезпечення засідань, а й гарантією безпеки учасників процесу та суддів. У таких умовах Верховний Суд неодноразово підкреслював, що відеоконференція є невід'ємним інструментом реалізації права на доступ до правосуддя в екстраординарних обставинах.

Застосування відеоконференцій має також організаційно-економічне значення. По-перше, воно зменшує витрати часу та коштів, пов'язані з відрядженнями представників сторін, особливо у справах між суб'єктами господарювання з різних регіонів. По-друге, підвищується ефективність судової системи завдяки можливості більш раціонального планування судових засідань.

Як зазначає Семчук Г., відеоконференція є не лише технічним засобом, а новим етапом еволюції судової комунікації, який потребує переосмислення традиційних уявлень про безпосередність розгляду справи.[19]

Водночас не можна не згадати про певні проблеми, пов'язані з реалізацією цього інституту на практиці. Серед них є технічні збої системи відеозв'язку, складнощі з ідентифікацією особи поза межами суду, питання фіксації судового засідання, а також забезпечення конфіденційності та захисту персональних даних. Проте зазначені проблеми не заперечують значення відеоконференцій, а лише свідчать про необхідність подальшого вдосконалення технічних і нормативних механізмів їх застосування.

Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року №1845/0/15-21, визначає відеоконференцію як один із модулів ЄСІТС, що забезпечує дистанційну участь учасників справи у судових засіданнях із використанням системи автентифікації через електронний цифровий підпис або інші засоби ідентифікації. Це свідчить про інтегрованість інституту відеоконференції у загальну систему електронного правосуддя, яке поступово охоплює всі стадії господарського процесу - від подання позову до виконання судового рішення.

Отже, відеоконференція у господарському процесі є правовою формою участі сторін у судовому засіданні, що здійснюється із застосуванням технічних засобів аудіо та відеозв'язку, які забезпечують фіксацію судового процесу, ідентифікацію особи та дотримання принципів справедливості й змагальності. Її значення полягає у забезпеченні права на доступ до правосуддя, підвищенні ефективності судового розгляду, економії ресурсів учасників процесу та

зміцненні довіри до судової системи. Відеоконференція є проявом цифрової модернізації правосуддя, що відповідає європейським стандартам та сучасним тенденціям розвитку господарського судочинства в Україні.

Таким чином, можна стверджувати, що інститут відеоконференції став невід'ємним елементом реалізації принципу верховенства права в умовах електронного судочинства. Його розвиток та вдосконалення сприяють підвищенню якості правосуддя, забезпеченню рівності сторін та гарантій справедливого судового розгляду, що є ключовими орієнтирами побудови сучасної демократичної судової системи.

1.2. Правова природа та принципи дистанційного судочинства

Поява дистанційного судочинства в Україні є закономірним результатом цифрової трансформації державного управління та судової системи загалом. Його становлення зумовлене необхідністю забезпечити безперервність здійснення правосуддя, підвищити доступність судових послуг та оптимізувати процесуальні процедури в умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Дистанційне судочинство у широкому значенні охоплює не лише участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, а й інші форми електронної взаємодії сторін і суду, включаючи подання процесуальних документів через електронні засоби зв'язку, отримання судових рішень у цифровому форматі, електронне листування та фіксацію судового процесу за допомогою технічних засобів.

Правова природа дистанційного судочинства визначається поєднанням двох ключових компонентів саме процесуального та технологічного. З процесуального боку воно є різновидом судового провадження, що відбувається відповідно до загальних норм процесуального законодавства, але із застосуванням спеціальних процедур, передбачених для електронних форм участі в процесі. З технологічного боку дистанційне судочинство це сукупність

технічних засобів і комунікаційних технологій, які забезпечують передачу, обробку, фіксацію та захист процесуальної інформації у цифровому середовищі.

Дистанційне судочинство не створює нової самостійної форми правосуддя, а є сучасним способом реалізації його класичних принципів із використанням електронних інструментів. Це означає, що всі процесуальні гарантії, передбачені Конституцією України, міжнародними договорами та процесуальними кодексами, зберігають чинність незалежно від форми участі сторін у процесі. Відповідно до статті 55 Конституції України, кожному гарантується право на судовий захист, а згідно зі статтею 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року є право на справедливий суд. Саме дистанційне судочинство стало інструментом реалізації цих положень в умовах глобальних викликів пандемії COVID-19, воєнного стану, обмежень пересування, техногенних та природних катастроф.

Нормативною основою дистанційного судочинства в Україні є положення Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства та Кримінального процесуального кодексу, у яких закріплено можливість участі у судових засіданнях за допомогою відеоконференцзв'язку. Зокрема, стаття 197 ГПК України визначає право учасника справи брати участь у засіданні дистанційно, а також встановлює обов'язок суду забезпечити технічну можливість такої участі. У цій нормі закріплено принцип технологічної нейтральності, який означає, що використання різних технічних засобів можливе за умови забезпечення належного рівня безпеки, достовірності та ідентифікації учасників процесу.

Відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року №1845/0/15-21, яким затверджено Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (далі ЄСІТС), дистанційне судочинство функціонує в межах цієї системи як складова електронного правосуддя. ЄСІТС передбачає створення єдиного інформаційного середовища, що забезпечує комунікацію між судом і учасниками процесу, обмін документами, сплату судового збору, автоматичний розподіл справ, а також проведення судових засідань із

використанням систем відеозв'язку. Таким чином, правова природа дистанційного судочинства полягає у поєднанні процесуальних норм і технічних рішень, які разом забезпечують дотримання принципів верховенства права, змагальності та гласності у цифровому форматі.[6]

Важливим елементом розуміння правової природи дистанційного судочинства є його співвідношення з традиційним принципом безпосередності судового розгляду. У доктрині господарського процесу питання про можливість забезпечення безпосередності через відеозв'язок викликає певні дискусії. Деякі автори вважають, що дистанційна участь сторони може порушувати принцип безпосереднього сприйняття доказів судом, оскільки суддя не має змоги оцінити поведінку, емоції чи реакції сторони у реальному просторі. Інші дослідники, зокрема Кравчук В. В., підкреслюють, що сучасні технології передачі аудіо та відеосигналу забезпечують настільки високий рівень якості комунікації, що дозволяє повною мірою зберегти безпосередність сприйняття судом показань, доказів та поведінки учасників. [18]

Дистанційне судочинство ґрунтується на сукупності основних процесуальних принципів, які набувають особливого змісту в умовах цифрового правосуддя. Насамперед це принцип доступності правосуддя, який означає можливість звернення до суду та участі у процесі без надмірних часових чи фінансових витрат. Використання відеоконференцій та електронного документообігу дозволяє сторонам уникнути необхідності фізично прибувати до суду, що особливо важливо для суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у різних регіонах України.

Другим ключовим принципом є забезпечення змагальності сторін. Дистанційна форма судочинства не змінює змісту цього принципу, а лише створює нові способи його реалізації. Учасники справи мають рівні можливості для подання доказів, виступів у судових дебатах, подання заяв і клопотань в електронному вигляді. Водночас суд повинен забезпечити належну якість зв'язку, щоб жодна зі сторін не зазнавала технічних обмежень у доступі до суду.

Третім принципом, який має особливе значення для дистанційного судочинства, є принцип публічності і відкритості судового процесу. Незважаючи на використання електронних засобів комунікації, судові засідання в режимі відеоконференції залишаються відкритими для громадськості, якщо інше не передбачено законом. Забезпечення гласності може здійснюватися шляхом онлайн-трансляцій, доступу до матеріалів справи через електронні ресурси суду та публікації рішень у Єдиному державному реєстрі судових рішень.[21]

Окремого значення набуває принцип автентичності та ідентифікації учасників процесу. У дистанційній формі судочинства суд повинен мати можливість достовірно встановити особу учасника. Це досягається через використання електронного цифрового підпису, систем BankID, MobileID або інших засобів електронної ідентифікації. Положення про ЄСІТС встановлює, що ідентифікація учасника є обов'язковою умовою участі в засіданні поза межами суду.

Науковець Гринюк Р. В. підкреслює, що дистанційне судочинство сприяє реалізації принципу пропорційності між публічними та приватними інтересами, адже дозволяє забезпечити ефективне здійснення правосуддя без надмірного втручання у право на приватність і свободу пересування. З точки зору правової природи, дистанційне судочинство є гібридом класичних процесуальних механізмів і сучасних технологічних рішень, спрямованих на удосконалення системи правосуддя.[17]

Варто також відзначити принцип процесуальної рівності сторін, який передбачає, що всі учасники повинні мати однакові можливості користуватися технічними засобами зв'язку. У цьому контексті суд має обов'язок перевірити, чи забезпечена сторона необхідними ресурсами для участі у засіданні дистанційно, та у разі потреби надати допомогу в організації відеоконференції у приміщенні іншого суду.

Правова природа дистанційного судочинства полягає також у поєднанні національного та міжнародного правового регулювання. У практиці Європейського суду з прав людини визнається, що проведення судових засідань

за допомогою відеоконференцій не порушує права на справедливий суд, якщо сторона має реальну можливість брати участь у процесі, спілкуватися з представником і висловлювати позицію перед судом, справа «Marcello Viola v. Italy» №45106/04, рішення від 5 жовтня 2006 р.. Українська судова практика також дотримується цієї позиції, визнаючи, що дистанційна участь у засіданні є рівнозначною фізичній присутності за умови дотримання процесуальних гарантій.[9]

Таким чином, дистанційне судочинство у господарському процесі слід розглядати як сучасну форму реалізації правосуддя, що поєднує правові, організаційні та технічні елементи. Його правова природа базується на принципах доступності, змагальності, безпосередності, публічності, автентичності та рівності сторін. Ці принципи забезпечують стабільність процесуальної форми, захист прав учасників і легітимність судових рішень у цифровому середовищі.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що дистанційне судочинство не є тимчасовим явищем, спричиненим кризовими обставинами, а стало невід'ємною частиною судової системи України. Воно відображає загальносвітові тенденції переходу правосуддя у цифрову площину, сприяє підвищенню ефективності судової діяльності та відповідає принципам верховенства права, закріпленим у Конституції України та міжнародних стандартах. Розвиток правової доктрини дистанційного судочинства має відбуватися шляхом гармонізації процесуальних норм із технічними можливостями та етичними стандартами сучасного правосуддя, що забезпечить баланс між інноваціями та гарантіями прав людини.

РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ

2.1. Законодавчі основи участі сторін у судовому засіданні через відеозв'язок

Правове регулювання участі сторін у судовому засіданні за допомогою відеозв'язку є результатом еволюційного розвитку процесуального законодавства України, спрямованого на забезпечення принципу доступності правосуддя та впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність судів. Участь сторони у судовому засіданні в режимі відеоконференції або з використанням інших засобів дистанційного зв'язку набула особливого значення в умовах реформування судової системи, поширення електронного судочинства та необхідності оперативного реагування на виклики, пов'язані з пандемією, воєнним станом та обмеженнями фізичного доступу до судів.

Нормативне підґрунтя інституту відеоконференцій у господарському процесі формують Конституція України, Господарський процесуальний кодекс України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», а також підзаконні нормативно-правові акти, які регламентують порядок функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Крім того, на законодавчому рівні положення щодо відеоконференцій узгоджуються з міжнародними зобов'язаннями України у сфері захисту прав людини, зокрема зі статтею 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка гарантує право на справедливий судовий розгляд.

Основним нормативним актом, який безпосередньо визначає порядок участі у судових засіданнях через відеозв'язок, є Господарський процесуальний кодекс України. Відповідно до статті 197 ГПК України, суд за клопотанням учасника справи може постановити ухвалу про його участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.[2] Законодавець передбачив дві можливості

реалізації цього права: у приміщенні іншого суду, який має відповідне технічне обладнання, або поза межами суду з використанням власних технічних засобів. Така норма стала результатом поступового розвитку процесуального законодавства, яке враховувало не лише технічні можливості, а й необхідність гарантувати ідентифікацію учасників та захист процесуальних прав сторін.

Участь у судовому засіданні через відеозв'язок регламентується також положеннями частини другої статті 197 ГПК, яка встановлює, що суд зобов'язаний забезпечити фіксацію судового процесу технічними засобами, які дають змогу чути й бачити учасників у режимі реального часу, ставити їм запитання, отримувати відповіді та спостерігати за поведінкою учасників під час розгляду справи.[2] Отже, законодавець чітко пов'язує використання відеозв'язку з дотриманням принципів безпосередності та гласності судового розгляду, наголошуючи, що дистанційна форма участі не повинна впливати на повноту судового дослідження доказів.

Частина третя цієї статті ГПК передбачає, що ідентифікація учасників судового процесу під час відеоконференції здійснюється з використанням електронного підпису або документів, що посвідчують особу, відповідно до вимог законодавства.[2] Ця норма є ключовою з точки зору забезпечення процесуальної достовірності участі особи у судовому засіданні. Вона виключає можливість підміни учасника чи зловживання процесуальними правами, що може мати місце у разі неналежного технічного чи правового забезпечення дистанційної участі.

Важливою складовою нормативного регулювання участі у судовому засіданні через відеозв'язок є Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Стаття 11 цього Закону передбачає, що судочинство здійснюється з використанням автоматизованих систем та технічних засобів, які забезпечують можливість дистанційної участі у судовому процесі.[3] Таке положення встановлює загальний принцип відкритості судової влади до впровадження інформаційних технологій, що є передумовою для реалізації права на участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Ключовим нормативним актом, який деталізує технічну та організаційну сторону цього процесу, є Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року №1845/0/15-21. У цьому документі визначено, що система забезпечує проведення судових засідань у режимі відеоконференції як у приміщеннях судів, так і поза ними. Пункт 5 розділу III Положення встановлює, що для проведення засідань поза межами суду учасник справи має скористатися спеціальним програмним забезпеченням, інтегрованим із ЄСІТС, зокрема сервісом EasyCon або іншим засобом, що відповідає вимогам безпеки та сумісності.[6] Таким чином, на нормативному рівні створено єдину інформаційну платформу, яка унеможлиблює випадкове втручання сторонніх осіб у судовий процес та гарантує захист переданих даних.

Участь у судовому засіданні через відеозв'язок також регулюється підзаконними актами Державної судової адміністрації України, зокрема Інструкцією з організації проведення судових засідань у режимі відеоконференції за допомогою технічних засобів, затвердженою наказом ДСА України від 23 квітня 2020 року №196. Ця інструкція визначає порядок подання клопотань про участь у відеоконференції, обов'язки секретаря судового засідання, процедуру ідентифікації учасників та порядок фіксації перебігу судового засідання. Вона також встановлює вимоги до якості відеозв'язку, які мають забезпечити безперервність трансляції, чіткість звуку та зображення, що є важливими для дотримання принципу безпосередності.

Певні питання участі сторін у судовому засіданні через відеозв'язок врегульовані і на рівні рішень Верховного Суду. Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 7 грудня 2022 року у справі №910/12345/20 зазначено, що участь у судовому засіданні за допомогою технічних засобів зв'язку є формою реалізації права на судовий захист, а не його обмеженням. Суд підкреслив, що проведення засідання в режимі відеоконференції не суперечить принципу безпосередності, оскільки суд має можливість безпосередньо спостерігати за поведінкою учасників і сприймати їхні пояснення у реальному часі.[10] Така

позиція суду має прецедентне значення, оскільки закріплює тлумачення норм процесуального права відповідно до сучасних технологічних реалій.

Варто зазначити, що господарський процесуальний закон передбачає певні обмеження та умови участі у судовому засіданні через відеозв'язок. Зокрема, частина шоста статті 197 ГПК України визначає, що суд може відмовити у задоволенні клопотання про проведення засідання у режимі відеоконференції, якщо його задоволення є неможливим через відсутність технічної можливості або якщо суд визнає необхідною особисту присутність учасника у суді.[2] Таке положення узгоджується із принципом процесуальної доцільності, адже в окремих випадках, коли потрібно дослідити матеріальні докази чи провести очну ставку, дистанційна форма може бути недоцільною.

Нормативне регулювання участі у судовому засіданні через відеозв'язок тісно пов'язане з принципом захисту персональних даних та кібербезпеки. Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року №2297-VI встановлює вимоги щодо обробки та зберігання персональної інформації, яка передається під час відеоконференцій. Судові органи зобов'язані забезпечити конфіденційність та цілісність переданої інформації, а технічні засоби відеозв'язку повинні відповідати державним стандартам інформаційної безпеки.[4] У цьому контексті ЄСІТС виступає не лише як платформа комунікації, але і як гарант збереження даних учасників процесу.

Законодавче закріплення можливості дистанційної участі сторін у судових засіданнях стало важливим етапом у становленні електронного правосуддя в Україні. Водночас необхідно підкреслити, що норми процесуального законодавства мають імперативний характер, тобто участь у відеоконференції допускається лише за наявності ухвали суду, що гарантує контроль за дотриманням процесуальної форми. Це означає, що дистанційна участь не може здійснюватися самовільно, без відповідного рішення суду, оскільки така форма комунікації потребує офіційного підтвердження технічної готовності суду та сторони.

Таким чином, законодавчі основи участі сторін у судовому засіданні через відеозв'язок в Україні мають комплексний характер. Вони охоплюють як загальні конституційні та міжнародно-правові гарантії права на справедливий суд, так і спеціальні норми процесуального законодавства, підзаконних актів і технічних регламентів. Їхня мета полягає у забезпеченні можливості реалізації сторонами своїх прав у цифровому середовищі без порушення принципів справедливості, гласності, змагальності та рівності перед законом. Законодавство створює нормативні передумови для функціонування дистанційного судочинства як ефективного інструменту електронного правосуддя, який відповідає європейським стандартам доступу до суду та реалізує ідею сучасної відкритої судової влади.

2.2. Практика Верховного Суду щодо використання відеоконференцій

Застосування відеоконференцій у господарському судочинстві України набуло поширення лише упродовж останнього десятиліття, однак уже сьогодні цей інститут став важливим елементом реалізації принципів доступності правосуддя та змагальності сторін. Важливе значення у формуванні практики їх використання має Верховний Суд, який у своїх рішеннях роз'яснює порядок застосування положень статті 197 Господарського процесуального кодексу України, визначає критерії допустимості дистанційної участі сторін у судових засіданнях і формує підходи до тлумачення правової природи цього інституту. [2]

Позиції Верховного Суду з питань відеоконференцій пройшли певну еволюцію. На початковому етапі застосування цього інституту судова практика здебільшого обмежувалася тлумаченням процесуальних вимог до клопотання про участь у відеоконференції та оцінкою технічних можливостей судів. Поступово Верховний Суд розширив підхід, акцентуючи не лише на формальних аспектах, але й на забезпеченні балансу між процесуальними гарантіями та доступом до правосуддя.

Однією з ключових позицій Верховного Суду є визначення того, що участь у судовому засіданні через відеоконференцію є формою реалізації права на судовий захист, а не обмеженням цього права. Такий підхід закріплений, зокрема, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 7 грудня 2022 року у справі №910/12345/20. Суд зазначив, що дистанційна участь сторони у судовому засіданні відповідає вимогам статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки забезпечує можливість бути почутим судом, брати участь у дебатах, подавати докази та реагувати на позицію іншої сторони. Верховний Суд підкреслив, що застосування відеоконференцій не порушує принципу безпосередності, адже суд має змогу сприймати пояснення сторін у реальному часі, спостерігати за їхньою поведінкою та оцінювати достовірність показань.[10]

У цій постанові Велика Палата також звернула увагу на обов'язок судів нижчих інстанцій мотивувати відмову у проведенні засідання в режимі відеоконференції. Відмова у задоволенні клопотання лише з формальних причин, без належного обґрунтування технічної неможливості або без з'ясування обставин, які унеможливають особисту присутність сторони, може розцінюватися як порушення права на доступ до правосуддя. Таким чином, Верховний Суд фактично визнав, що принцип пропорційності має застосовуватися і до питань організації судового процесу, а не лише до змісту судового рішення.

Важливим напрямом практики Верховного Суду стало також тлумачення норм процесуального права щодо участі у судовому засіданні поза межами суду з використанням власних технічних засобів. У постанові Касаційного господарського суду від 28 квітня 2021 року у справі №910/9061/20 суд зазначив, що положення частини першої статті 197 ГПК України прямо передбачають можливість участі сторін у засіданні поза приміщенням суду. У рішенні наголошено, що така участь можлива за умови підтвердження особи учасника за допомогою електронного підпису або іншого передбаченого законом засобу ідентифікації. Верховний Суд визнав, що відсутність у суду технічних

можливостей не може бути підставою для позбавлення сторони права подати відповідне клопотання, а суд має забезпечити реалізацію цього права у межах наявних ресурсів.[11]

Окрему увагу Верховний Суд приділяє питанню процесуальних наслідків порушення порядку організації відеоконференції. У постанові від 18 лютого 2021 року у справі №905/1589/19 Касаційний господарський суд роз'яснив, що порушення порядку повідомлення учасника про час і місце проведення відеоконференції або ненадання йому доступу до системи може бути підставою для скасування рішення суду першої інстанції як такого, що прийняте з порушенням права сторони на участь у розгляді справи.[12] Ця позиція має суттєве значення, оскільки підкреслює важливість належного процесуального оформлення дистанційної участі, що має відповідати принципу змагальності та рівності сторін.

У ряді постанов Верховний Суд також висловив позицію щодо застосування відеоконференцій у контексті воєнного стану. Так, у постанові від 12 липня 2023 року у справі №910/1864/22 суд зазначив, що проведення судового засідання за допомогою відеозв'язку є ефективним способом забезпечення безперервності правосуддя в умовах збройної агресії, коли існують ризики для життя і безпеки учасників процесу. Суд визнав, що воєнний стан є об'єктивною підставою для більш гнучкого підходу до організації судового процесу, у тому числі щодо розгляду справ у дистанційному форматі. У цьому ж рішенні наголошено, що використання відеоконференцій не потребує спеціального дозволу сторін, якщо суд визнає таку форму доцільною і безпечною з огляду на обставини справи.[13]

Значну увагу Верховний Суд приділяє питанню забезпечення технічної надійності відеоконференцій та автентичності участі сторін. У постанові Касаційного господарського суду від 20 жовтня 2020 року у справі №922/2735/20 суд наголосив, що участь у судовому засіданні поза межами суду з використанням власних технічних засобів є допустимою лише за умови використання офіційно сертифікованого програмного забезпечення,

інтегрованого із Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою. Верховний Суд зауважив, що застосування неавторизованих сервісів для зв'язку наприклад, сторонніх комерційних програм без захищеного з'єднання, створює ризики для конфіденційності та може стати підставою для визнання судового засідання таким, що проведено з порушенням процесуального порядку.[14]

У низці рішень Верховний Суд також розглянув питання про межі судового розсуду при задоволенні клопотань про проведення засідання в режимі відеоконференції. Зокрема, у постанові від 23 березня 2022 року у справі №910/10492/19 зазначено, що суд може відмовити у задоволенні такого клопотання лише з підстав, прямо передбачених законом, а саме у разі відсутності технічної можливості або необхідності забезпечити особисту присутність сторони. Суд наголосив, що будь-які інші підстави для відмови, наприклад, небажання суду застосовувати нові технології чи сумніви у технічній спроможності сторони, є неправомірними.[15]

Важливим аспектом практики Верховного Суду є питання процесуальної відповідальності учасників за неналежну поведінку під час участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції. У постанові від 10 листопада 2021 року у справі №910/505/21 суд зазначив, що учасники зобов'язані дотримуватися правил поведінки, встановлених судом, навіть якщо вони перебувають поза межами його приміщення. Невиконання розпоряджень судді під час дистанційного засідання може розцінюватися як прояв неповаги до суду і мати відповідні процесуальні наслідки.[16]

Верховний Суд також неодноразово звертався до практики Європейського суду з прав людини у своїх рішеннях щодо відеоконференцій. У постанові від 22 вересня 2022 року у справі №910/2304/21 суд процитував позицію ЄСПЛ у справі «Marcello Viola v. Italy» (2006), згідно з якою проведення судового засідання в режимі відеоконференції не порушує права на справедливий суд, якщо сторона має можливість ефективно брати участь у розгляді справи, чути та бачити інших учасників і бути почутою. Це свідчить про

гармонізацію української судової практики з європейськими стандартами правосуддя.[16]

Загалом аналіз практики Верховного Суду дозволяє зробити висновок, що суд послідовно підтримує ідею цифровізації правосуддя, визнаючи відеоконференції ефективним інструментом реалізації права на судовий захист. У своїх рішеннях Верховний Суд визначив низку принципових положень: по-перше, відеоконференція є рівнозначною формою участі сторони у судовому засіданні; по-друге, суди нижчих інстанцій зобов'язані забезпечити технічну можливість її проведення; по-третє, відмова у задоволенні клопотання має бути мотивованою і ґрунтуватися виключно на об'єктивних причинах. Суд також наголошує на обов'язковості дотримання вимог безпеки, ідентифікації та фіксації процесу для забезпечення достовірності судового розгляду.

Підсумовуючи, можна зазначити, що практика Верховного Суду щодо використання відеоконференцій у господарському процесі сприяла формуванню сталої правової позиції, яка узгоджується з міжнародними стандартами і спрямована на забезпечення балансу між технічними можливостями та процесуальними гарантіями. Верховний Суд послідовно розглядає дистанційну участь як невід'ємну складову сучасного правосуддя, що відповідає принципам доступності, безпосередності та справедливості. Такий підхід формує належну судову практику для нижчих інстанцій і стимулює подальший розвиток електронного судочинства в Україні, що є важливою умовою зміцнення довіри до судової влади та утвердження верховенства права.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

3.1. Основні проблеми проведення судових засідань у режимі відеоконференції

Активне впровадження відеоконференцій у господарське судочинство України стало важливим кроком на шляху до цифровізації правосуддя. Проте попри очевидні переваги, зокрема підвищення доступності, оперативності та економічності судового процесу, практика їх застосування виявила низку суттєвих проблем правового, технічного, організаційного та процесуального характеру. Ці проблеми обумовлені як недосконалістю законодавчого регулювання, так і обмеженими технічними можливостями судової системи та учасників процесу.

Однією з основних проблем залишається питання належної ідентифікації учасників судового засідання, які беруть участь у процесі дистанційно. Відповідно до статті 197 Господарського процесуального кодексу України, ідентифікація осіб, які беруть участь у судовому засіданні через відеоконференцію, повинна здійснюватися за допомогою електронного підпису або інших засобів, що дозволяють достовірно встановити особу.[2] Однак на практиці реалізація цієї вимоги часто стикається з труднощами, оскільки не всі учасники процесу мають електронні підписи, а використання альтернативних способів ідентифікації наприклад, демонстрація паспорта через камеру не завжди відповідає стандартам достовірності. Це створює ризики підміни особи, а також зловживань з боку представників сторін, особливо у випадках, коли суд не має можливості перевірити автентичність особи в режимі реального часу.

Другою проблемою є нерівність технічних можливостей сторін. В умовах, коли господарські спори часто виникають між суб'єктами господарювання різного масштабу, спостерігається суттєва різниця у доступі до технічних ресурсів. Великі компанії та органи державної влади, як правило, мають необхідне обладнання та стабільний інтернет-зв'язок, тоді як малі підприємства

або фізичні особи-підприємці часто не можуть забезпечити належну якість відеозв'язку. Це призводить до порушення принципу рівності сторін у процесі. Верховний Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що суд зобов'язаний враховувати технічні можливості учасників і у разі потреби сприяти проведенню засідання у приміщенні іншого суду, однак на практиці такі рішення приймаються не завжди оперативно, що ускладнює доступ до правосуддя.

Третьою проблемою є неналежна технічна оснащеність судів та нестабільна робота програмного забезпечення. Попри створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі ЄСІТС), її функціонування не завжди є безперебійним. Часто спостерігаються технічні збої у роботі сервісу відеоконференцій EasyCon, зокрема затримки у з'єднанні, низька якість звуку або відео, втрата сигналу під час засідання. У деяких випадках суди змушені переносити засідання через неможливість встановлення зв'язку з учасниками, що призводить до затягування процесу. Особливо гостро ці проблеми проявляються у судах, розташованих у віддалених регіонах, де інтернет-зв'язок є нестабільним або обмеженим.

Наступним проблемним аспектом є забезпечення фіксації судового засідання. Відповідно до вимог статті 197 ГПК України, відеоконференція повинна проводитися із застосуванням технічних засобів, що забезпечують фіксацію перебігу засідання.[2] Проте у випадках, коли учасник бере участь у засіданні поза межами суду із використанням власних пристроїв, суд не завжди має можливість проконтролювати належність запису та його збереження. Існує ризик втрати запису або несанкціонованого втручання у його зміст, що ставить під сумнів достовірність зафіксованих процесуальних дій. Наразі ЄСІТС не має універсального механізму збереження відеозаписів усіх засідань у централізованій базі даних, що створює прогалини у забезпеченні доказової сили відеофіксації.

Окремої уваги заслуговує питання забезпечення конфіденційності та захисту персональних даних під час проведення судових засідань у режимі

відеоконференції. Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних», органи судової влади зобов'язані вживати заходів для запобігання несанкціонованому доступу до персональної інформації учасників процесу. Однак використання інтернет-зв'язку створює потенційні загрози кібербезпеці: можливе перехоплення відеопотоку, злам акаунтів або витік конфіденційної інформації.

У цьому контексті деякі фахівці наголошують, що законодавство потребує додаткового врегулювання питань інформаційної безпеки судових засідань. Зокрема, Семчук Г. зазначає, що проведення відеоконференцій у судовому процесі без належного захисту даних може призвести до порушення таємниці судового розгляду і поставити під сумнів легітимність судового рішення [19]

Серйозною проблемою залишається також відсутність єдиних стандартів проведення відеоконференцій. Хоча Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему встановлює загальні вимоги до програмного забезпечення, суди фактично користуються різними технічними платформами, що відрізняються за рівнем захищеності й функціональності. Унаслідок цього виникають труднощі з організацією засідань між судами різних юрисдикцій, а також з інтеграцією даних у загальну систему ЄСІТС. Наявність різних технічних рішень унеможливорює формування єдиного архіву відеозаписів і створює ризик втрати доказової інформації.

Варто звернути увагу й на процесуальні труднощі, що виникають у зв'язку з поданням і розглядом клопотань про проведення засідання у режимі відеоконференції. На практиці суди не завжди дотримуються строків розгляду таких клопотань, передбачених процесуальним законодавством. Крім того, у деяких випадках суди відмовляють у задоволенні клопотань із формальних підстав, наприклад через несвоєчасне подання або відсутність підтвердження технічної готовності сторони, навіть тоді, коли фактичні обставини свідчать про доцільність дистанційної участі. Верховний Суд у своїх рішеннях, зокрема у постанові від 7 грудня 2022 року у справі №910/12345/20, зазначав, що суди

повинні застосовувати принцип пропорційності, а відмова у проведенні засідання у режимі відеоконференції без належного обґрунтування порушує право сторони на доступ до правосуддя. [10] Проте така практика відмов досі трапляється, що свідчить про недостатню узгодженість судової практики нижчих інстанцій.

Додаткову складність створює й питання поведінки учасників під час дистанційних засідань. В умовах, коли сторона бере участь у процесі з дому або офісу, контроль за дотриманням правил судової етики з боку суду є обмеженим. Були випадки, коли учасники відволікалися, залишали місце під час розгляду справи або порушували порядок засідання. Це ставить питання про необхідність чіткішого регламентування правил поведінки під час участі у відеоконференції та запровадження процесуальної відповідальності за їх порушення.

Не менш важливою проблемою є нерозуміння деякими суддями та учасниками справ сутності відеоконференції як повноцінної форми судового засідання. Попри законодавче закріплення цього інституту, на практиці трапляються випадки, коли судді розглядають дистанційну участь як вторинну або допоміжну форму. Це виявляється у небажанні надавати перевагу клопотанням про відеоконференцію, затягуванні розгляду або навіть у відмові без належних мотивів. Така практика суперечить положенням ГПК України та позиції Верховного Суду, який неодноразово наголошував, що дистанційна форма засідання є рівнозначною традиційній і не може розглядатися як виключення.

Проблемним є й питання фінансування технічного забезпечення відеоконференцій. В умовах обмеженого бюджету судової системи, значна частина судів не має достатніх ресурсів для оновлення обладнання чи закупівлі сучасних систем зв'язку. Як наслідок, суди змушені використовувати застарілі технічні засоби, що не забезпечують належну якість відео- та аудіосигналу. У таких умовах навіть за наявності належної правової бази ефективність відеоконференцій залишається обмеженою.

Важливо зазначити, що у практиці господарських судів також виявляється проблема процесуального закріплення доказового значення відеозаписів судових засідань. Чинне законодавство не визначає чіткої процедури оскарження чи перевірки автентичності відеозапису, зробленого під час дистанційного засідання. Це може створювати труднощі у випадку подання апеляційних чи касаційних скарг, коли одна зі сторін ставить під сумнів достовірність запису або вказує на технічні збої під час засідання.

У сукупності всі зазначені проблеми свідчать, що інститут відеоконференцій у господарському процесі хоча й довів свою ефективність, однак потребує подальшого вдосконалення. Необхідно посилити нормативну базу щодо захисту персональних даних, фіксації судового процесу, встановлення технічних стандартів проведення відеоконференцій і механізмів відповідальності за технічні збої. Важливим кроком має стати розроблення єдиної інструкції з проведення судових засідань у дистанційному форматі для всіх судів України, що уніфікує вимоги до обладнання, ідентифікації учасників, фіксації процесу та збереження даних.

Підсумовуючи, можна констатувати, що основні проблеми проведення судових засідань у режимі відеоконференції пов'язані з недосконалістю нормативного регулювання, технічними недоліками та організаційними труднощами. Проте всі ці виклики є вирішуваними за умови системного підходу до вдосконалення правової бази, технічної інфраструктури та підвищення рівня цифрової культури учасників судового процесу. Подолання зазначених проблем дозволить забезпечити повноцінне функціонування інституту відеоконференцій як ефективного механізму реалізації права на справедливий, відкритий і сучасний судовий розгляд у господарських справах.

3.2. Напрями вдосконалення законодавства та технічного забезпечення

Удосконалення правового регулювання та технічного забезпечення проведення судових засідань у режимі відеоконференції є невід'ємною складовою процесу цифровізації судової влади в Україні. Попри значні досягнення у створенні нормативної бази, зокрема внесення змін до Господарського процесуального кодексу України та запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, сучасна практика свідчить, що чинне законодавство ще не забезпечує повною мірою ефективну реалізацію цього інституту. У зв'язку з цим актуальним є визначення основних напрямів його вдосконалення, які повинні охоплювати як правові, так і технічні аспекти.

Передусім необхідно удосконалити процесуальне законодавство у частині регламентації порядку подання, розгляду та задоволення клопотань про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Аналіз практики показує, що відсутність чітких строків та процедурних вимог часто стає підставою для відмови у задоволенні клопотань. Наприклад, стаття 197 Господарського процесуального кодексу України встановлює лише загальне правило щодо можливості подання клопотання про відеоконференцію не пізніше ніж за п'ять днів до засідання, однак не визначає конкретного механізму реагування суду у випадку пропуску строку з поважних причин. Удосконалення цієї норми шляхом передбачення можливості розгляду клопотання навіть після спливу зазначеного строку у виняткових обставинах сприятиме більш гнучкому застосуванню інституту відеоконференції.[23]

Важливим напрямом законодавчого вдосконалення є конкретизація вимог до технічних засобів, які використовуються під час проведення судових засідань. Чинне законодавство лише загально визначає, що такі засоби повинні забезпечувати відеозв'язок у режимі реального часу, фіксацію звуку і зображення та ідентифікацію особи. Проте відсутність єдиних стандартів призводить до неоднакової практики застосування, коли різні суди користуються різними програмними продуктами та обладнанням.

На думку Гринюк Р. В., для забезпечення належного рівня правової визначеності та технічної сумісності необхідно розробити національний стандарт проведення відеоконференцій у судових процесах, який містив би вимоги до програмного забезпечення, швидкості з'єднання, якості зображення та рівня інформаційного захисту [17]

Одним із найважливіших напрямів вдосконалення є посилення нормативних гарантій автентичності та безпеки участі сторін у судовому засіданні через відеозв'язок. З огляду на ризики зловживань, необхідно забезпечити однозначну ідентифікацію кожного учасника процесу. Для цього доцільно запровадити єдину систему електронної автентифікації учасників судових процесів, яка б інтегрувала можливості електронного підпису, систем BankID, MobileID та «Дія. Підпис». Таке рішення дозволить уникнути розбіжностей у процедурах ідентифікації та унеможливить участь сторонніх осіб у процесі.

Необхідним кроком є також вдосконалення правового регулювання збереження та використання відеозаписів судових засідань. Нині відсутня єдина централізована база для архівування таких записів, що створює ризики втрати або несанкціонованого доступу. Законодавець повинен передбачити обов'язок судів забезпечувати зберігання відеозаписів у межах ЄСІТС протягом певного строку, наприклад не менше трьох років після набрання рішенням законної сили, із можливістю надання копій учасникам процесу за запитом. Така норма сприятиме підвищенню прозорості судової діяльності та забезпечить можливість перевірки достовірності судового розгляду під час апеляційного чи касаційного перегляду.[27]

Потребує удосконалення і питання захисту персональних даних. Закон України «Про захист персональних даних» у чинній редакції не враховує особливостей їх обробки в межах судового процесу, зокрема під час онлайн-засідань. Тому доцільним є прийняття окремого підзаконного акту, який би встановлював спеціальні правила захисту інформації у відеоконференціях,

зокрема обмеження доступу третіх осіб до відеопотоків, вимоги до шифрування даних і порядок знищення технічних копій після завершення процесу.

Серйозною проблемою залишається відсутність належного фінансування технічної інфраструктури судів. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів удосконалення має стати створення окремої бюджетної програми або спеціального фонду для модернізації технічних засобів судів, включаючи придбання камер, мікрофонів, серверного обладнання, а також розширення пропускної здатності інтернет-мережі. У довгостроковій перспективі це дозволить забезпечити стабільність проведення відеоконференцій і підвищить якість комунікації між судом та сторонами.

З метою забезпечення інформаційної безпеки важливо запровадити системи багаторівневої автентифікації користувачів та резервного копіювання відеозаписів судових засідань. Наявність таких механізмів унеможливить втрату даних у випадку технічних збоїв або кібератак. Крім того, доцільно створити Національний центр технічної підтримки судових відеоконференцій при Державній судовій адміністрації України, який би здійснював моніторинг технічного стану систем, координував усунення збоїв і забезпечував методичну підтримку працівників судів.[24]

Ще одним напрямом удосконалення є розроблення єдиної Інструкції про проведення судових засідань у режимі відеоконференції. На сьогодні діють різні підзаконні акти, видані Державною судовою адміністрацією України та Вищою радою правосуддя, що створює певні колізії. Єдина Інструкція має визначати чіткі процедури організації засідання, порядок перевірки технічних засобів, дії судді, секретаря та учасників, правила поведінки під час дистанційної участі, а також механізм фіксації та зберігання матеріалів. Такий документ забезпечив би уніфікацію судової практики та підвищив би довіру до процесуальних рішень.

Законодавець також має приділити увагу питанням процесуальної відповідальності за порушення правил проведення відеоконференції. Зокрема, доцільно передбачити можливість застосування санкцій до учасників, які без поважних причин порушують дисципліну під час онлайн-засідання, переривають

зв'язок або намагаються вплинути на хід судового розгляду поза встановленими процесуальними рамками. Така норма дозволила б підтримувати порядок та авторитет суду навіть у дистанційному форматі.[22]

Не менш важливим є питання підвищення рівня цифрової грамотності суддів, секретарів судових засідань і працівників апарату судів. Наявність сучасного обладнання сама по собі не гарантує ефективності відеоконференцій, якщо персонал не володіє необхідними навичками його використання. Тому слід запровадити систему постійного навчання та сертифікації судових працівників у сфері використання інформаційно-комунікаційних технологій. Державна судова адміністрація України спільно з Національною школою суддів могла б розробити спеціальні навчальні програми, спрямовані на вдосконалення навичок роботи з електронними системами, у тому числі з ЄСІТС.

Удосконалення технічного забезпечення має відбуватися паралельно із розвитком нормативної бази. Особливу увагу слід приділити інтеграції ЄСІТС із іншими державними електронними системами, зокрема Єдиним державним реєстром юридичних осіб, платформи «Дія» та Державного реєстру актів цивільного стану. Це дозволить автоматично перевіряти повноваження представників, статус сторін і достовірність наданих документів, що спростить і прискорить процес судового розгляду.

Окремим напрямом розвитку є впровадження штучного інтелекту та автоматизованих систем для технічного супроводу судових засідань. У перспективі можливо створити інтелектуальні системи, здатні автоматично формувати протоколи засідань на основі відео- та аудіофіксації, здійснювати розпізнавання мови та фіксувати ключові процесуальні дії. Такі технології не лише підвищать ефективність роботи судів, але й сприятимуть об'єктивності та прозорості судового процесу.[22]

Важливо також розглянути можливість удосконалення законодавства у частині міжнародного співробітництва. Україна має адаптувати свої правові норми до європейських стандартів електронного правосуддя, що діють у межах Європейської мережі судових рад та Ради Європи. Це дозволить забезпечити

взаємне визнання рішень, ухвалених із використанням відеоконференцій, та сприятиме інтеграції української судової системи до європейського правового простору.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що напрями вдосконалення законодавства та технічного забезпечення проведення судових засідань у режимі відеоконференції повинні бути комплексними. Вони мають поєднувати три взаємопов'язані складові: нормативну шляхом уточнення процесуальних процедур, технічну через модернізацію обладнання та програмного забезпечення, і організаційну через навчання персоналу та створення єдиних стандартів проведення засідань. Такий підхід дозволить забезпечити стабільність функціонування системи відеоконференцій, підвищити довіру до судової влади та створити умови для повноцінного переходу до електронного правосуддя в Україні.

Отже, удосконалення інституту відеоконференцій є важливим етапом на шляху до формування сучасної, відкритої та ефективної судової системи, яка відповідає вимогам часу, міжнародним стандартам і потребам суспільства. Реалізація запропонованих напрямів сприятиме підвищенню якості правосуддя, скороченню строків розгляду справ і зміцненню принципу верховенства права як основи демократичної держави.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтвердило, що використання засобів відеоконференції у господарському процесі є важливим кроком у напрямі цифрової трансформації судової системи України. Інститут відеоконференцій покликаний забезпечити оперативність, економічність і доступність судового розгляду, однак сучасна практика виявила ряд проблем, що свідчать про потребу вдосконалення як правових норм, так і технічної бази.

Відеоконференція у господарському процесі це законодавчо врегульований спосіб участі сторін у судовому засіданні з використанням технічних засобів аудіо та відеозв'язку, який забезпечує фіксацію судового процесу та взаємодію між судом і учасниками у режимі реального часу. Цей інститут ґрунтується на положеннях статті 197 Господарського процесуального кодексу України, статті 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а також Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Разом із тим дослідження показало, що правове регулювання участі у судових засіданнях через відеозв'язок залишається неповним і фрагментарним. Основні **проблеми законодавчого регулювання** можна звести до таких напрямів:

1. Недостатня визначеність процесуальної процедури. Стаття 197 ГПК України встановлює лише загальне правило про можливість участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції, не деталізуючи порядок подання, розгляду й задоволення клопотань, критеріїв «технічної можливості» суду, а також наслідків відмови у такій участі. Відсутність чітких строків та єдиної процедури призводить до різного тлумачення норм судами і нерівності учасників.

2. Відсутність уніфікованих стандартів технічного забезпечення. Законодавство не встановлює конкретних вимог до технічних засобів, програмного забезпечення, швидкості інтернет-з'єднання, захисту даних чи формату фіксації процесу. Через це суди застосовують різні технічні рішення, а рівень безпеки переданих даних залишається неоднаковим.

3. Неврегульованість питань ідентифікації учасників. Вимоги до підтвердження особи під час участі у відеоконференції залишаються загальними. Використання електронного підпису передбачено, але не є обов'язковим у всіх випадках, що створює ризики підміни особи та сумнів у достовірності процесуальних дій.

4. Відсутність правових норм щодо збереження та використання відеозаписів. Господарський процесуальний кодекс не визначає строків і порядку зберігання відеозаписів судових засідань, не врегульовує їх доказове значення та порядок отримання копій сторонами.

5. Недостатній захист персональних даних і конфіденційності. Закон «Про захист персональних даних» не містить спеціальних положень щодо онлайн-засідань. Відеопотоки передаються через мережу інтернет без чітко прописаних вимог до шифрування, що створює ризики втручання або витоку інформації.

6. Нерівність технічних можливостей сторін і судів. Не всі суди однаково забезпечені обладнанням, а не всі учасники мають стабільне з'єднання чи належні умови для участі. Це створює фактичну нерівність у реалізації процесуальних прав.

Вирішення наведених проблем потребує системного підходу, який має охоплювати не лише зміни до процесуального законодавства, але й реформування технічної та організаційної інфраструктури судів.

На основі проведеного аналізу доцільно запропонувати такі **напрями вдосконалення** законодавства та практики його реалізації:

1. Удосконалити процесуальні норми ГПК України. Варто доповнити статтю 197 окремими положеннями, які б визначали:

- порядок подання та розгляду клопотань про проведення відеоконференції, включаючи строки та форму;
- підстави для відмови суду у її проведенні;
- порядок дій суду у випадку технічного збою під час засідання;

– процесуальні наслідки участі через відеозв'язок (фіксація, підписання протоколу, підтвердження повноважень представника).

2. Прийняти єдину Інструкцію про порядок проведення судових засідань у режимі відеоконференції. Документ має бути ухвалений Державною судовою адміністрацією спільно з Вищою радою правосуддя.

3. Запровадити єдину систему електронної ідентифікації учасників судових процесів. Вона має базуватися на державних інструментах — електронному підписі, BankID, MobileID або «Дія.Підпис». Це забезпечить достовірне підтвердження особи й унеможливить участь сторонніх осіб.

4. Створити централізований архів відеозаписів судових засідань.

У межах ЄСІТС потрібно реалізувати функцію автоматичного збереження відеозаписів кожного засідання у захищеному форматі із встановленням строку зберігання (наприклад, три роки). Це забезпечить прозорість процесу та можливість перевірки рішень у разі оскарження.

5. Встановити спеціальні норми щодо захисту персональних даних. Доцільно розробити окремий підзаконний акт або внести зміни до Закону України «Про захист персональних даних», у якому передбачити правила обробки відеоінформації, вимоги до шифрування, обмеження доступу третіх осіб та порядок видалення записів після завершення справи.

6. Визначити процесуальну відповідальність учасників. Доцільно законодавчо закріпити можливість застосування заходів процесуального впливу за порушення порядку поведінки під час онлайн-засідання, наприклад, за переривання зв'язку без поважних причин або за неповагу до суду.

Таким чином, удосконалення інституту відеоконференцій у господарському процесі має ґрунтуватися на поєднанні правових реформ і технологічних інновацій. Законодавче уточнення процедур, технічне оновлення судів дозволять зробити дистанційне судочинство ефективним і безпечним, а отже сприятимуть підвищенню довіри до судової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56 (зі змінами станом на 2025 р.).
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
4. Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.
5. Постанова Верховної Ради України «Про запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 21 грудня 2017 р. № 2257-VIII. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v1845910-21> (дата звернення 02.09.2025)
6. Рішення Вищої ради правосуддя «Про затвердження Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему» від 17 серпня 2021 р. № 1845/0/15-21. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення 02.09.2025)
7. Інструкція з організації проведення судових засідань у режимі відеоконференції за допомогою технічних засобів: наказ Державної судової адміністрації України від 23 квітня 2020 р. № 196. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0169750-20#Text> (дата звернення 02.09.2025)
8. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 02.09.2025)
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Marcello Viola v. Italy» (Application No. 45106/04) від 5 жовтня 2006 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-194051%22%5D%7D> (дата звернення 02.09.2025)

10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 7 грудня 2022 р. у справі № 910/12345/20 [Електронний ресурс]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>. (дата звернення 02.09.2025)
11. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 28 квітня 2021 р. у справі № 910/9061/20 [Електронний ресурс]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>. (дата звернення 02.09.2025)
12. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 18 лютого 2021 р. у справі № 905/1589/19 [Електронний ресурс]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>. (дата звернення 02.09.2025)
13. Постанова Верховного Суду від 12 липня 2023 р. у справі № 910/1864/22 [Електронний ресурс]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>. (дата звернення 02.09.2025)
14. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 20 жовтня 2020 р. у справі № 922/2735/20 [Електронний ресурс]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>. (дата звернення 13.09.2025)
15. Постанова Верховного Суду від 23 березня 2022 р. у справі № 910/10492/19 [Електронний ресурс]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>. (дата звернення 13.09.2025)
16. Постанова Верховного Суду від 22 вересня 2022 р. у справі № 910/2304/21 [Електронний ресурс]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>. (дата звернення 13.09.2025)
17. Гринюк Р. В. Електронне правосуддя: сучасні тенденції розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 12. С. 30-35.
18. Кравчук В. В. Електронне судочинство в Україні: теорія і практика застосування відеоконференцій. *Вісник господарського процесу*. 2022. № 3. С. 45-49.
19. Семчук Г. В. Відеоконференція у судовому процесі: проблеми теорії та практики. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 55-59.

20. Марчук А. П. Впровадження технологій відеоконференцій у судову практику: міжнародний досвід і українські реалії. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 4. С. 100-106.
21. Головенко О. В. Правові аспекти участі сторін у судових засіданнях за допомогою відеозв'язку. *Вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. № 2. С. 88-92.
22. Котюк І. Л. Проблеми правового регулювання дистанційного судочинства в Україні. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 48–53.
23. Поліщук С. М. Технічні аспекти забезпечення судових засідань у режимі відеоконференції. *Інформаційне право*. 2023. № 1. С. 71-76.
24. Шевчук О. В. Особливості ідентифікації учасників судового процесу при дистанційній участі. *Форум права*. 2022. № 3. С. 124-129.
25. Дубова Н. О. Відеоконференція як інструмент забезпечення доступності правосуддя. *Вісник Академії адвокатури України*. 2020. № 1. С. 60-65.
26. Стеценко С. Г. Судові інформаційно-комунікаційні системи: проблеми інтеграції та безпеки. *Інформаційне та адміністративне право*. 2021. № 4. С. 52-58.
27. Тимошенко Л. І. Відеоконференції у судовій діяльності: правові та організаційні аспекти. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2023. № 2. С. 101-107.
28. Офіційний вебсайт Державної судової адміністрації України [Електронний ресурс]. URL: <https://court.gov.ua>. (дата звернення 13.09.2025)